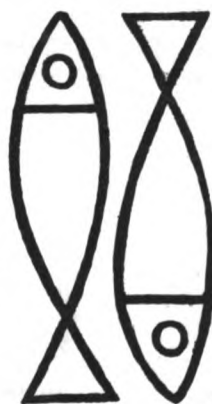

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

De Koningsstad

Naar het Oosten waren drie poorten en naar het Noorden drie poorten en naar het Zuiden drie poorten en naar het Westen drie poorten. En de stad lag in het vierkant en haar lengte was even groot als haar breedte; en hij mat de stad op met de stok: twaalf duizend stadiën; haar lengte en haar breedte en haar hoogte waren gelijk. En de stad was zuiver goud, gelijk zuiver glas.

Openb. 21 : 13, 16, 18.

Het is niet verwonderlijk, dat de Koninklijke bruid ook wordt uitgebeeld als Koningsstad. In het Oude Testament wordt de kerk, de bruid van de HERE en van Zijn Gezalfde, reeds herhaaldelijk verbeeld door Jeruzalem, de stad Gods, de heiligste onder de woningen des Allerhoogsten. En Paulus heeft de beelden van vrouw en stad al in één woord samengevat, als hij het hemelse Jeruzalem noemt: ons aller moeder. Het wónder van de kerk is zó groot, dat het in geen enkel beeld gevat kan worden; slechts de ineen geschoven beelden van bruid én stad kunnen haar heerlijkheid doen kennen.

De kerk is één. Niet met een aantal losse individuen heeft God gemeenschap, maar met de gelovigen, die door Hem tot één lichaam zijn gemaakt: de bruid.

Maar de kerk telt vele leden; een gróót volk is gemaakt tot eigendom des Heren: de stad.

Deze stad is de woonplaats van allen, die men kan kennen uit de merktekenen der Christenen; te weten uit het geloof, en wanneer zij, aangenomen hebbende den enigen Zaligmaker Jezus Christus, de zonde vlieden en de gerechtigheid najagen, den waren God en hun naaste liefhebben, niet afwijken, noch ter rechter-, noch ter linkerhand, en hun vlees kruisigen met zijn werken. Alzo nochtans niet, alsof er nog geen grote zwakheid in hen zij; maar zij strijden daartegen door den Geest al de dagen huns levens, nemende gestadiglijk hun toevlucht tot het bloed, den dood, het lijden en de gehoorzaamheid van den Here Jezus, in den welken zij vergeving hunner zonden hebben, door het geloof in Hem.

Deze stad is de Koningsstad; de residentie van den Koning der ganse aarde. Hij, Dien de hemel, ja de hemel der hemelen niet kan bevatten, woont toch waarlijk op de aarde, te midden van Zijn gunstgenoten, gelijk Hij onder Israël woonde in Zijn heiligdom.

Evenals het allerheiligste in de tabernakel en in de tempel is deze stad een zuivere kubus: lengte en breedte en hoogte zijn gelijk. En zoals het allerheiligste één schittering was van louter goud, zo ook is de stad van zuiver goud. De volkomenheid en de heerlijkheid van Zijn woning.

Maar niet minder opvallend dan de overeenkomst tussen het allerheiligste en de stad is het verschil. Het allerheiligste was maar een klein vertrek, een kubus van 5 meter in de tabernakel en van 10 meter in de tempel van Salomo. De stad is een kubus van waarlijk gigantische afmetingen: twaalf

duizend stadiën, dat is ruim 2000 kilometer.

Het allerheiligste was aan alle kanten gesloten; de toegang was aan allen ontzegd, uitgezonderd aan den hogepriester op slechts één dag in het jaar. De stad ligt open naar alle kanten; haar poorten worden geen enkele dag gesloten.

In het allerheiligste woonde de HERE in duisternis; geen licht straade van daar naar buiten. Het goud van de stad is als zuiver glas, zodat het licht er onbelemmerd uit kan stralen.

Al deze verschillen zijn gewerkt door Jezus Christus, door Wien de ganse stad tot tempel is geworden; die de heerlijkheid des Vaders aanschouwelijk heeft gemaakt; die als het Licht der wereld de volken doet wandelen bij het licht dat de stad doet uitschijnen over de ganse aarde.

Zó is de kerk; zó heeft Johannes haar gezien; zó heeft hij haar beschreven, opdat wij allen zouden weten, met het zéker weten van het geloof, dat zij zó is.

Ziën wij nog de kerk, ziën we haar nog zó? Als we haar zó niet zien, zien we de kerk niet, maar haar karikatuur.

Hebben we, niet in een theoretische beschouwing, maar in ons practisch spreken over de kerk, nog oog voor de onvoorstelbare grootheid van de stad of zijn we bezig

ons blind te staren op een enkel huisje? Wat wéten van de kerk, die verspreid is over de gehele aarde? In plaats van opperste blijdschap over het wereldomspannende vergaderingswerk van Jezus Christus hoor ik veel gejammer over de afbrokkeling van de kerk, die steeds kleiner wordt. En bijna steeds wordt daarbij gewezen naar de schuld van anderen, die bezig zijn de kerk af te breken. Maar als Góð bezig is de schoonheid der stad af te breken voor de ogen der mensen, en haar als tot niet schijnt te doen worden — hoewel Hij zijn zeven-duizend behoudt — dan zegt Hij ons: „Wat klaagt dan een mens in het leven! Ieder klage over zijn zonde” (Klgl. 3 : 39).

Kennen we nog de open poorten der stad, naar alle kanten?

Het lijkt er op, dat we de poorten stevig gesloten houden uit angst, dat vreemde elementen de stad zullen binnenkomen.

Af en toe gaan de poorten open om wat mensen uit te laten. En achter hen gaat de deur weer dicht. Wat doen we om ze weer binnen te krijgen? Hoe vaak gaan we er op uit om anderen te dwingen in te gaan?

En hoe staat het met het licht? Laten we het schijnen, zodat de volken bij dit licht wandelen en zelfs de koningen der aarde hun heerlijkheid brengen in de stad van de Koning?

We zijn toch kerk?

Utrecht.

W. G. V.

Het beleg en ontzet van Leiden in 1574

(IV)

3. De Prins in actie

De eerste maanden van het beleg waren voor Oranje de moeilijkste sinds het begin van de opstand. Op 14 april was het leger van Lodewijk van Nassau, dat uitkomst voor de benarde Nederlanden moest brengen, bij Mook verslagen. Zijn broeders Lodewijk en Hendrik sneuvelen. „De macht der Hollanders en Zeelanders”, zo beschreef Bor de situatie, „was seer klein te desen tyde en er waren veel flauhartige in 't Land”. De Prins moest het doen met de reserves in Holland en Zeeland zelf voorhanden: die waren bijna uitgeput. Toch was Oranje vastberaden. Hij schreef op 24 juni in een brief aan Jan van Nassau dat hij en de hollanders vastbesloten waren de verdediging van Gods Woord en de vrijheden van het land door te zetten „jusques au dernier homme”²³⁾. Opvallend is dat hij in zijn correspondentie in deze maanden de zaak van Leiden slechts terzijde besprak. Ze was nimmer de hoofdzaak. Hij rees in deze correspondentie ver uit boven de gebeurlijkheden van de dag, hield steeds de grote lijn in het oog. Hij bleef contacten onderhouden naar alle kanten: met de Keizer, het engelse en franse hof, de duitse vorsten, alles met het oog op het weerstaan van de macht van Spanje. Hij voerde vanuit zijn bastion in Holland en Zeeland tot het laatste toe hoge europese politiek. Deze opstand van de Hollanders en Zeelanders was tegelijk zijn oorlog. Hij voerde die met de machtigste monarch van zijn tijd: Filips II. Willem van Oranje was een staatsman van uitzonderlijk groot formaat.

Daarbij blijft het moeilijk hem als mens te peilen. Slechts een heel enkele maal valt hij in zijn brieven uit de toon van weloverwogen, nauwelijks geëmotioneerde politieke beschouwingen.

Kort vóór het beleg van Leiden had Requesens Oranje langs allerlei kanalen benaderd met het oog op vredesonderhandelingen. Hij schoof daarbij sterke pionnen op zijn schaakbord o.a. Marnix van St. Aldegonde, die in het najaar van 1573 gevangen genomen was bij de bestorming van de schans bij Maaslandssluis. Marnix was defaitistisch en pleitte voor het accepteren van het pardon. Willem ging omzichtig bij deze onderhandelingen te werk. Hij verwierp ze niet zonder meer, maar wist op de kardinale punten van geen wijken²³⁾. Hij begreep dadelijk dat van het volhouden van Leiden alles afhing. En terwijl hij geen moment het schaakbord van de grote europese politiek uit het oog verloor, steeds in de weer allerlei buitenlandse krachten tegen Spanje te mobiliseren, zette hij zich met al zijn energie in voor het ontzet. Leidens bevolking en magistraat wist: alleen van hem en de met hem verbonden Staten was uitkomst te verwachten. Bor zag het scherp: „De Prince achtende, dat aen 't verlies van Leiden ook was hangende alle syne reputatie, en ruste niet nacht en dag bedenkende op de middelen, van deselve ontzettende”²⁴⁾.

Op de eerste juni convoceerde de Prins de Staten van Holland ter buitengewone dagvaart in Rotterdam. Behalve de gewone deputaten van de vroedschappen der grote en kleine steden van Zuid-Holland, liet de Prins ditmaal vier of meer afgevaardigden van de schutterijen en burgerijen afvaardigen. De Staten moesten zo democratisch

mogelijk samengesteld zijn. Heel het volk moest achter de te nemen maatregelen staan.

Het ging er allereerst om geld voor het ontzet te vinden. De vergadering van 1 juni besloot 200 rijke burgers dringend te vragen ieder f 500,— te fourneren om zo aan de door de Prins nodig geachte som van 100.000 goudgulden te komen. Dit lukte niet, op een latere vergadering (24 juli) besloot men boven de reeds zware belastingen nog eens f 120.000,— (60.000 cronen) als extra belasting van de steden te heffen. In een uitvoerige en indrukwekkende resolutie werd deze extra-heffing gemotiveerd. De steden zouden de goederen van gevluchte personen en glippers mogen verpanden om hun aandeel op te brengen. Het ging, zei de resolutie, er om of de onderdanen onder ellendige slavernij met een afgrijselijke moord van ontelbare mensen gebracht zouden worden "indien de vijand alsnu geen wederstand gedaan en worde"²⁵⁾.

Hoe zou men echter de militaire macht voor het ontzet kunnen vinden? Geld voor een in Duitsland (die onuitputtelijke soldatenbron) uit de grond te stampen leger was er niet. Toch was er harde noodzaak op korte termijn militaire maatregelen te nemen. Niet alleen Leiden was in nood, de vijand stond vrijwel in het hart van Zuid-Holland. Langzaam maar zeker schoven zijn legers een wig tussen de laatste steden, waarin de opstand zich staande hield. Het Westland, en de Maas van de Hoek tot Vlaardingen was in zijn handen. De vijand was er in de loop van juni op uit de verbinding tussen Delft en Rotterdam te verbreken. Met het oog op dit gevaar had de Prins een schans laten opwerpen aan de Poldervaart, tussen Delft en Overschie. Het spaanse opperbevel koos één van zijn meest bekwaamste officieren, Julian Romero, uit om deze schans uit de weg te ruimen. Op 26 juni liet hij 27 goed gedisciplineerde spaanse vendels storm lopen. Het kostte hem 400 doden en 400 gewonden, voor die tijd een hoog aantal. De geuzentropen verloren slechts 20 man. De verbinding tussen Delft en Rotterdam bleef gehandhaafd. Een maand later deden de spanjaarden opnieuw een poging. Ze hadden contact opgenomen met enkele verraders binnen Delft en wilden proberen vanuit de Hoornbrug, die ze bezet hielden, Delft binnen te dringen. Weer mislukte hun aanslag, maar het was duidelijk: vroeg of laat zou Delft in hun greep komen en als dat gelukte was ontzet van Leiden onmogelijk. Het Hof van Holland, dat in Delft resideerde en intens met de situatie meeleeftde, schreef de Prins, die in Rotterdam zijn hoofdkwartier gevestigd hield, een brandbrief. Het had zijn aandacht al eerder gevestigd op het feit, dat de spanjaarden vanuit Katwijk onlangs een uit de Oostzee op Rotterdam varende koopvaarder hadden buitgemaakt. Indien de vijand definitief vaste voet kreeg op de kust van Holland, was hij in staat de handel op Rotterdam af te snijden en de financiële slagader van de opstand af te binden. Het Hof kon slechts één maatregel noemen, die in de benarde militaire situatie hout sneed: "die van Schiedam ende andere des noot te bevelen heur sluysse te openen, omme sulcx waeter in 't land te leiden"²⁶⁾. Het Hof begreep: aan het getreuzel moest een einde komen. Het werd tijd daden te stellen.

Op 24 juli waren de Staten van Holland in Rotterdam bijeen. Rond Delft stonden al bepaalde gebieden onder water. Het hooi was door de plattelanders op tijd binnen gehaald, daar hadden de Staten op aangedrongen. Een groot deel van Zuid-Holland was frontgebied: zo waren de molens verbrand, de vijand brandschatte het platteland. Er werd - op zijn hollands - gewikt en gewogen. De opinies waren "divers", zegt Bor²⁷⁾. De Prins liet harde argumenten horen: legers tot ontzet waren niet te mobiliseren, het water had het rond Alkmaar ook gedaan. Zeker, het zou het land op onnoemelijke schade komen - men schatte 300.000 cronen²⁸⁾ - maar als Leiden viel was alles verloren. Achterelkaar vielen eindelijk in die laatste week van juli de grote beslissingen. Op 24 juli besloot men tot heffing van de 60.000 cronen, op 30 juli viel het besluit tot inundatie van geheel Zuid-Holland. Op 1 augustus vaardigden de Staten in de steden en dorpen hun inundatieplakkaat uit.

Men moet het besluit, gesteld in de wat droge en omslachtige stijl van de resoluties van die tijd, eigenlijk in zijn geheel lezen. Voor het besef van de mannen die het namen, was nu de fase van de totale oorlogvoering ingegaan. Zij zetten nu alles op alles. Aangezien er geen geld voor het recruterende van een leger was, zo begint de resolutie, besloten de Staten:

"dat men daeromme de Landen van Rhijnlandt, Delflandt, ende Schielandt, ende alle

de aenpalende Landen, by openingen van sluysen ende doorgravinge van alle Dycken ende kaden, sal doen inundeeren, omme alsoo, ofte voornoemde vijanden buyten deselve Landen te doen delogeeren ende verrecken ofte eenen wegh, naar alle apparentie ende gemeen oordeel ende gevoelen te vinden, waardoor de voorsz. Stadt Leyden te water met schepen ofte schuyten ontset, ende eenige assistentie gedaan sal mogen worden, daar inne te minder schade ofte interest is gelegen, doordien den Vijandt anders alle het genot, soo van de Beesten als van het gewasch ende Vruchten, van de voorsz. Landen tot hun als wesende meesten van de platte Landen, sonder twijffel onverhindert sal moghen trecken"²⁹⁾.

Liever bedorven land dan verloren land: zo formuleerde Van Meteren in zijn Historiën wat de Staten op dat moment bezielden³⁰⁾, en Jan Fruytiers, de vrome historicus van het beleg, zegt dat de Staten liever alles wilden laten ondergaan, eer zij zich van hun vaderlandse rechten en vrijheden en van hun "aldercostelicksten schat, namelicken Gods Woordt" lieten beroven³¹⁾. De vrijheid en de religie: het waren voor het besef van de mannen, die op de laatste schans vochten, geen tegenstelling: het ging om beide.

Op 1 augustus begonnen pioniers onder toezicht van twee Statenleden, Jhr. Willem van Paestijn en Jhr. Daniel van Wijngaarden, de IJseldijk tussen Capelle en Rotterdam door te steken. De derde augustus kwam de Prins in eigen persoon de uitvoering van het besluit controleren. Samen met de landsadvocaat, Paulus Buys, stond hij op de dijk bij Capelle en tuurde over de eindeloze watervlakte tussen Gouda en Rotterdam. Ginds, in de verte, lag Leiden. Wat voor effect zou deze grootse zelfopoffering van land en goederen hebben? Wat ging er op dat ogenblik in Oranje om. Sinds hij twee jaar geleden, in de zomer van 1572, met zijn leger over de Maas getrokken was, was hij dag en nacht in touw voor de Nederlanden en voor de zaak van de opstand. De boog kan niet altijd gespannen zijn. De tiende augustus, midden in de voorbereiding van het ontzet, stortte de Prins in en werd doodziek. Zijn omgeving noemde het in een brief aan Jan van Nassau een aanval van hevige melancholie, die gepaard ging met zware koorts. Kort te voren had de Prins nog aan Jan van Nassau geschreven: "Mijn hoofd duizelt zo van al die zaken van mij, dat ik nauwelijks weet wat ik doe". Hij hield het soms vol door dagen achtereen op bed te blijven, een beproefd middel in zo'n situatie. Willem was nu goed veertig (geb. 1533), in de kracht van zijn jaren en fysiek zeer sterk. Nu was het hem te veel geworden. Zijn vrienden ontboden de beroemde dokter Pieter van Foreest uit Alkmaar naar Rotterdam. Het was heet, die augustusmaand 1574 en zijn huisgenoten legden groene takken op de vloer van Willems kamer en besprenkelden die met water om de atmosfeer te verkoelen. Foreest schreef de Prins een opwekkend dieet voor: een tonicum van bier, wijn en suiker en liet hem lepels bessensjam gebruiken. Het werd eind augustus voor de Prins weer op de been kwam³²⁾.

4. Leiden in de crisis

Drie maanden, zo had de stadsregering de Prins beloofd, zouden zij het volhouden. Die waren nu bijna om, het begon in de stad te nijpen. Begin augustus, toen de dijken pas waren doorgestoken, had de Prins, optimistisch als altijd, geschreven dat de stad binnen acht dagen bevrijd zou worden. Dat viel tegen. In die hete zomer steeg het water maar langzaam over de weilanden in de richting van Leiden. Het bleef voor de Landscheiding, een binnendijk tussen Rijnland aan de ene kant en Delfland en Schieland aan de andere kant staan. Bovendien had Valdez de nodige maatregelen genomen. Hij had enkele hollandse collaborateurs geraadpleegd, o.a. Johan de Huyter, hoogheemraad van Delfland, die hadden hem verzekerd dat het water het hooggelegen Rijnland niet kon bereiken. Hij had zijn linies even ten noorden van de Landscheiding over Wilsveen, Zoetermeer, Zegwaard en Hazerswoude tot aan de Oude Rijn versterkt en wachtte daarachter rustig af. De bevolking in Leiden werd nerveus. Volksspot werd gehoord: de Prins was op een pekelharing gezeten, hij had drie bollen broods in de mond! De geuzen moesten maar vast zakken voor het koren maken! Midden

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF, Ds. G. VISEE

Adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Geref. Persvereniging „Opbouw“:

adres secretaris en penningmeester: Van Lynden van Sandenburglaan 16, Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

Abonnementprijs

f 12.— per jaar (bij vooruitbetaling) Zeist. Giro 233117.

augustus, tijdens de ziekte van de Prins, hoorde men niets meer uit Rotterdam en de regering werd ongerust. Op 28 augustus ontstond er zelfs muiterij onder het vendel vrijbuiters. Bronckhorst riep nu vrijwilligers op om door de linies naar Delft te sluipen. Drie mannen, doodgewone burgers, meldden zich: Jan Claesz. Roos, de waard van de herberg "In den Hoyberch" uit de Breestraat, Fransz. Cornelisz., bakker bij Sint Cathrijnen Godshuis en Cornelisz. Evertsz.³³⁾. In de nacht van 27 op 28 augustus passeerden zij de spaanse linies met brieven voor de Prins en de Staten. De volgende morgen, het was een zondag, dreunde het geschut uit de richting van Delft ten teken, dat zij veilig overgekomen waren. Maandag 29 augustus waren zij alweer terug met antwoord. De stadsregering had de Prins geschreven dat zij betuigden voor God Almachtig en voor de gehele wereld tot nu toe hun behoorlijke plicht gedaan te hebben, ze wilden nu echter weten hoe de zaken stonden. De Staten verweten zij nooit iets van hen gehoord te hebben. De boden konden gelukkig rapporteren Zijne Excellentie zelf gezien te hebben en de Staten berichtten hen, in een door alle aanwezige leden ondertekende missive, dat zij het uiterste voor Leiden deden, want "sy costen wel verstaen, Leyden verlost zijnde, was Holland voor die tijt verlost"³⁴⁾. De hele stad was op dit bericht enthousiast. Van der Werff liet de stadsmuzikanten op de vier hoeken van de stad op hun schalmeien spelen, de spanjaarden die er niets van begrepen, begonnen in de wilde weg op de muren te schieten.

(wordt vervolgd)

R. H. Bremmer

²²⁾ Tot de laatste man: "nous sommes icy résolu de ne quicter la deffence de sa Parolle et de nostre liberté jusques au dernier homme", *Archives*, V, p. 27.

²³⁾ Voortreffelijk over de tactiek van de Prins bij deze onderhandelingen, Fruin, *Prins Willem in onderhandeling met den vijand over vrede*, in *Verspreide Geschriften*, II, blz. 336 vlgg.

²⁴⁾ Bor, fol. 548.

²⁵⁾ De hele indrukwekkende resolutie bij *Roe-mer*, blz. 126-139.

²⁶⁾ De brief over de koopvaarder: 17-6-'74. De Prins antwoordde per kerende post, dat hij maatregelen zou nemen, maar klaagde: "alsoe die saecken in desen ende andere tot noch toe zeer slappelick toegegaen zijn, moeten wij 'tselve aensien ter tijt ende wijlen God Almachtich daerinne belieft de versien", in *Die Haghe*, 1924, blz. 430, 431. De brief over de aanslag op Delft van 24-7-'74, a.w., blz. 437.

²⁷⁾ Bor, fol. 548: "De opinies waren hier eerst divers".

²⁸⁾ Bor, t.a.p.; *Van Meteren*, II, blz. 264. 300.000 cronen was f 600.000 goudgulden.

²⁹⁾ *Register Resoluties Staten van Holland*. Op het gemeente-archief te Leiden bevindt zich een afschrift van alle op het ontzet betrekking hebbende resoluties van de Staten van Holland. Het begint met deze.

³⁰⁾ *Van Meteren*, II, blz. 264.

³¹⁾ *Jan Fruytiers*, blz. 10.

³²⁾ De gegevens betreffende de ziekte van de Prins ontleende ik aan C. V. Wedgewood, *Willem de Zwijger*, 1963, een vertaling in Elsevierpocket van een oorspronkelijk engelse biografie van de Prins uit 1944. Ik vestig hier de aandacht op dit voortreffelijk boek. Het citaat uit de brief van Jan van Nassau is te vinden op blz. 125. De schrijfster vermeldt alleen als vindplaats *Archives*, IV, zonder pagina.

³³⁾ Namen bij *Orlers*, blz. 487 en in het *Dachverhaal* op datum.

³⁴⁾ *Jan Fruytiers*, (2), blz. 25.

Het Evangelie van God voor de kerk in nood¹⁾

TE BERDE

Toen de convocaties voor deze vergadering verzonden waren en dus ook bekend geworden was het opschrift waarin ik samenvatte wat ik vanmorgen tot u zeggen wilde, ontving ik een brief. De broeder die deze brief schreef zei ongeveer dit: Ik ben een beetje beu van die tegenwoordig steeds herhaalde kreet „we moeten elkaar niet loslaten”. Want wat helpt dat tegenover mensen die Gods woord en de belijdenis misbruiken om broeders te hangen en die om deze trouw God prijzen en blijven prijzen. Elkaar vasthouden? Maar dat is bij deze mensen vechten tegen de bierkaai. En in het vechten tegen deze bierkaai heb ik geen lust. Waren we nog maar zo flink als in de veertiger jaren, toen we zeiden: vrijmaken!

Met die enkele zinnen zitten we, geloof ik, midden in de nood van de kerk.

Want dat is werkelijk deze nood: dat we elkaar **niet** vasthouden.

Tenminste: zo moeten we — om te **beginnen** — die nood kwalificeren.

Ik weet wel dat velen en vermoedelijk ook deze briefschrijver het daarmee niet eens zijn. Want juist over die vraag, wat nu eigenlijk de nood van de kerk is, lopen de meningen radicaal uiteen.

De schrijver van „Te Berde” in het nummer van 14 januari is dat gewaar geworden, toen hij in een gezelschap verkeerde waar men kennelijk van mening was „dat de grote gevaren die ons kerkelijk leven bedreigen bestaan in het prijsgeven van de belijdenis, de afwijkingen van de belijdenis en het zich niet houden aan de k.o.”, terwijl hij zelf eerder het gevaar ziet van traditionalisme en confessionalisme, wetticisme in de hantering van debelijdenis, woordenstrijd over lettergrepen hiervan. En daarmee, zegt hij dan, „staan we voor het droeve feit dat honderden ouderlingen en predikanten, allemaal welmenend en toegewijd, toch over een concrete situatie een totaal tegengesteld oordeel hebben en samen blijkbaar niet in staat zijn daarin een weg te vinden”.

Natuurlijk zijn met de hiergenoemde diagnoses de mogelijkheden niet uitgeput. Maar elke nieuwe taxatie van de nood der kerk maakt het eens te meer duidelijk, hoe ruïneus de tegenstellingen wel zijn, hoe onafwendbaar de verwijdering zich voltrekt, hoe verschrikkelijk de kracht der ontbinding zich doorzet in de vrijgemaakte kerken.

Ik zeg het met opzet zo: in de vrijgemaakte kerken. Want het is juist de vrijmaking die telkens over en weer in geding wordt gebracht. Iedereen wil op zijn manier blijven in de lijn van de vrijmaking. Hetzelfde feit, dezelfde daad wordt met een beroep op de vrijmaking door de een verdedigd en door de ander veroordeeld.

Dat trof me ook in die brief die ik zojuist noemde. Daarin worden mensen ten tonele gevoerd die God prijzen voor de trouw van de kerk in een schorsing en afzetting. De trouw van de kerk, — daarmee is wel degelijk bedoeld: trouw aan de vrijmaking. Want in de bedoelde procedure was juist, naar gezegd wordt, het voortbestaan van de vrijgemaakte kerk in geding. Maar onze briefschrijver zegt: wat moet je nu met zulke mensen? Vasthouden? Vroeger waren we flinker. Toen zeiden we: vrijmaken! En daarmee heeft hij de weg naar het radicale afscheid geplaveid alweer met een beroep op de vrijmaking. Hij ook, hij trekt de lijn op zijn manier konsekwent door: vroeger vrijmaking? Maar dan nu ook!

Ook de vrijmaking wordt dus radicaal verschillend beoordeeld. En over de konsekwenties die we vandaag uit de vrijmaking moeten trekken denkt de een totaal anders dan de ander. En daarachter zit dan weer de divergentie in het beantwoorden van de vraag: waar gaat het nu eigenlijk om in de kerk? Hoe leef je in de kerk? Waarop komt het aan in de reformatie van de kerk? In de trouw van de kerk?

Waarop komt het aan in de reformatie van de nood vandaag? Op welk punt lopen de zaken in het honderd? Waaraan schort het bij ons?

¹⁾ Hier volgt de vrijwel letterlijke weergave van hetgeen ik onder deze titel gezegd heb op de jaarlijkse ledenvergadering van de Gereformeerde Persvereniging „Opbouw” op 29 januari 1966 te Utrecht.

Kijk, in het antwoord op die vragen staan we tegenover elkaar. Want deze zoekt het hier, gene daar. En iedereen houdt zijn eigen kijk op de nood van de kerk voor het evangelie.

Maar is het nu niet mogelijk, dat we allen — hoezeer we het gelijk in menig opzicht ook aan onze kant hebben — ondertussen het eigenlijke vergeten. Of: dat we het misschien niet vergeten, maar niet **doen**? Is het niet mogelijk dat we elkaar tot bekering oproepen en misschien wel terecht, maar dat we tegelijk ons niet bekeren op dat punt, waarop wij allen ons steeds weer bekeren moeten?

Waarschuwt de bijbel ons daar niet voor? Dat we vol aandacht zijn voor de reformatie der kerk en dat we ons toch aan de reformatie der kerk onttrekken. Dat we de puntjes op de i zetten als het gaat over de vrijmaking der kerk, ook vandaag, en dat we ons zelf niet laten vrijmaken? Dat we trouw willen zijn aan wat de Heere in het verleden deed, maar dat we ondertussen Gods Woord van gisteren én vandaag niet horen.

Dat we op de bres staan voor de verdediging van de terugkeer der kerk in het verleden tegen iedere aanval, maar dat we vreemd zijn aan dat, waarom het in die terugkeer eigenlijk ging.

Dat is een vraag die o.a. ook opduikt in het boek Zacharia (hoofdstuk 7), waar gesproken wordt over dat gezantschap uit Bethel dat naar Jeruzalem komt om raad te vragen in een brandende kwestie.

Dat het een ingrijpende kwestie is, die aan de orde gesteld wordt, blijkt wel uit het feit, dat de afgevaardigden van Bethel de opdracht hebben, het oordeel te vragen van de priesters niet alleen maar ook van de profeten. Kennelijk is men van oordeel dat alles gedaan moet worden om er zeker van te zijn dat het antwoord dat men zoekt werkelijk het antwoord van God is. Want: het gaat in deze zaak om niets minder dan de gunst des Heeren. Zo staat het in vers 2: ze komen om de gunst des Heeren te zoeken. De mensen in Bethel zijn er dus op gebrand, dat de Heere tevreden over hen is. En daarom willen ze geen beslissing nemen zonder het advies van priesters en profeten. Het komt er op aan. Van wat ze gaan doen of niet doen is immers de gunst des Heeren afhankelijk. Als ze in die kwestie waarmee ze zitten de verkeerde kant kiezen, heeft dat ongetwijfeld tot gevolg dat Gods toorn over hen losbreekt.

De kwestie waarmee ze zitten. Dat is deze kwestie: moeten we nu nog langer in de vijfde maand wenen en vasten, zoals we dat al zo lang gedaan hebben.

Op de tiende dag van de vijfde maand n.l. hadden de Chaldeeën zoveel jaar geleden de tempel in brand gestoken. En gedurende heel de tijd van de ballingschap was die dag als een algemene rouw- en boete- en vastendag onderhouden. Dat was dus traditie geworden.

En nu zijn ze het in Bethel niet eens over de vraag, of die traditie nog langer gehandhaafd moet worden.

Sommigen zeggen: dat vasten heeft vandaag geen zin meer. De ballingschap is immers achter de rug. De Heere heeft ons teruggebracht naar eigen land. En de tempel, die zeventig jaar geleden werd verwoest, wordt nu weer opgebouwd. Waarom zouden we nog vasten en treuren en boete doen?

Maar daar tegenover staan dan weer anderen, die deze traditie niet willen prijsgeven. En daarvoor zullen ze ook hun argumenten wel hebben. Ze kunnen er op wijzen dat deze vastendag dan toch maar een teken van rouw was over de zonden van het verleden. En dat aan die rouw, waaraan geslacht op geslacht uiting is gegeven, nog steeds vastgehouden moet worden. Want anders komt de Heere weer met zijn toorn. Ze kunnen tegelijk ook in herinnering brengen dat er dan wel een eind aan de ballingschap gekomen is, maar dat een groot deel van Gods volk toch in de vreemde achterbleef en dat het trouwens in eigen land ook nog niet alles is. Integendeel: de tempel wordt dan wel weer opgebouwd, maar in allerlei opzichten is het nog een trieste bedoening.

En zo wordt in Bethel dus gedebatteerd tussen hen, die zeggen: we moeten vandaag nog rouwen over de oordelen Gods in het verleden, —

Aanvankelijk zou er in dit nummer van Opbouw een ingezonden stuk staan van Dr A. J. Verbrugh, de algemeen secretaris van het G.P.V., naar aanleiding van het Te Berde in het vorige nummer.

Dr Verbrugh is op dat plan terug gekomen, omdat ik mij het recht voorbeheld daarover het mijne te zeggen. Hoewel dat ingezonden stuk dus niet geplaatst wordt, lijkt het me goed om nog terug te komen op wat ik in het vorige nummer gezegd heb. Mij is n.l. de vraag gesteld, niet alleen door dr Verbrugh, maar óók door anderen of een ingezonden stuk van zijn hand in De Rotterdammer over de zaak Laning geen aanleiding was geweest mijn Te Berde te achterhalen.

Van achterhalen was geen sprake omdat ik het ingezonden stuk las op 10 maart, op de trouwdag van Prinses Beatrix en Prins Claus. Toen was het bewuste nummer van Opbouw al onderweg naar de lezers, in ieder geval al gedrukt. Er viel dus niets meer te achterhalen.

Maar al viel er toen niets meer te achterhalen, dan neemt niet weg dat zakelijk en moreel de vraag blijft klemmen of er voor mij reden is terug te komen op wat door mij gezegd is m.n. op mijn mening dat een ieder die nú op het G.P.V. stemt die richting steunt in onze kerken die verantwoordelijk is voor de schorsing en afzetting van ds Van der Ziel.

Mijn antwoord aan alle vragenstellers: ik handhaaf mijn mening. En het is dan nu mijn taak om nogmaals aan te tonen waarom.

Er is door niemand mijn argumentatie uit het vorige nummer bestreden.

De merkwaardige openheid tegenover Mekkes c.s. en de hardheid tegenover Laning staan onverzoeelijk tegenover elkaar.

Natuurlijk is de verbondsraad van het GPV niet verantwoordelijk voor beslissingen van aangesloten kiesverenigingen. Een kind kan dat wel begrijpen. Maar in het ingezonden stuk van dr Verbrugh in De Rotterdammer wordt door hem als algemeen secretaris het doen van deze kiesverenigingen toch wel verdedigd. Met als argument dat de Heer Laning door te kerken bij ds Van der Ziel een keus deed met duidelijk politieke kanten.

Ik ken de Heer Laning niet. Ik heb alleen berichten uit de pers, die ik ook verder nergens weersproken zag. Laning zegt zelf in De Volkskrant van 10 maart j.l. duidelijk dat er aan zijn beslissing om bij ds Van der Ziel te kerken geen politieke kant zat. „Persoonlijk meende ik dat de dominee onbillijk en onrechtvaardig is behandeld. Al stonden wij dan politiek tegenover elkaar, ik heb me over deze situatie nogal bedroefd”. Ze stonden politiek tegenover elkaar. Dat is toch echt wel wat anders dan kiezen voor de politieke richting van Ds Van der Ziel.

Men zou met hetzelfde recht kunnen zeggen dat wie in 1943/4 zich vrijmaakte maakte omdat hij vond dat aan Prof. Schilder groot onrecht werd aangedaan daarmee koos voor alle verenigingen waarvan Prof. Schilder lid was. Wellicht ook nog de A.R.-partij; of koos voor „De Reformatie” of iets dergelijks.

De merkwaardige bewustzijnsvereniging, waaruit heel deze gedachtengang voortkomt blijkt misschien wel het duidelijkst uit het feit dat Dr Verbrugh in het genoemde ingezonden stuk „Contact” een anti GPV-strijdblad noemt.

Nota Bene. Contact — welke bezwaren men tegen het blad hebben kan, die ik zelf ook wel heb — komt de eer toe als eerste blad in onze kerken voorzien te hebben waarheen al dat spreken en handelen over doorgaande reformatie zou leiden. Contact dat zich wel tegen het GPV gericht heeft — mag het? — maar zich ook gericht heeft tegen de synodale kerken.

Het blad heeft zich maar niet tegen het GPV gericht, maar gestreden om onze kerken te laten blijven wat ze waren: gewone gereformeerde kerken, met de ruimte die K.S. bedoelde toen hij voorging in de Vrijmaking. En nu de leiding van het GPV zich kennelijk niet wil distantieëren van de handelwijze van de kiesverenigingen in Groningen t.a.v. de heer Laning, wil ik mijn vorige Te Berde handhaven.

en de anderen die juichen: maar mensen, God heeft ons toch uit het oordeel weggehaald en ons in vrijheid geleid; waarom zouden we nog vasten?

Nu kunnen in elk geval twee dingen wel duidelijk zijn.

In de eerste plaats dit. Het ging beide partijen hierom: hoe moet je nu, wat God in het verleden gedaan heeft, vandaag beoordelen en wat zijn daarvan de praktische konsekventies? Het oordeel dat God over zijn volk bracht en de vrijmaking die daarop volgde, — daarmee hebben we vandaag te maken. Maar hoe hebben we daarmee te maken?

En in de tweede plaats: heel die kwestie werd opgehangen aan de vraag naar het vasten. Moeten we vandaag nog vasten, ja of nee? Hoe blijven we in het spoor van het werk dat God in het verleden gedaan heeft: door te vasten of door de afschaffing van het vasten? Hoe verwerven wij, die door de donkere poort van de ballingschap zijn heengegaan en weer gebracht zijn naar ons eigen land, de gunst van onze God: moeten we nog aan de oude vasten-traditie vasthouden of wil God dat we met die traditie breken?

Met andere woorden: in die vraag over het vasten concentreerde zich die andere vraag: ben je nog trouw aan Gods werk in het verleden? Darop zei de een: als je niet vast, blijkt daaruit wel dat je van het verleden hebt losgemaakt. En de ander zei: als je tegen de afschaffing van onze traditionele vastendag bent, dan wil dat zeggen dat je Gods werk in het verleden en Gods werk van vandaag miskent.

En die strijd liep zo hoog, dat ze daar in Bethel zeiden: dit kan zo niet langer. We moeten nu eindelijk eens ondubbelzinnig weten, wat de Heere wil. Wie heeft nu gelijk? Wie van ons is trouw aan wat God in het verleden gedaan heeft?

Op die vraag geeft Zacharia dan antwoord. Of liever: hij geeft op die vraag helemaal geen antwoord. Want, zegt hij, het gaat om een heel andere vraag.

Laten we nu eerst maar eens dat vasten nemen, waar jullie je zo druk om maakt. Dacht je nu heus dat vasten of niet-vasten op-zich-zelf iets zegt? Goed, jullie hebben zeventig jaar gevestigd. Maar dát is de vraag niet: of je gevestigd hebt. Maar — zegt God — of je gevestigd hebt voor **Mij**. Wáárom hebt je gevestigd? Omdat je zo'n groot verlies hebt geleden? Of omdat Ik zoveel van jullie te lijden had? Vasten op zichzelf zegt niets. Want Gods offers zijn een gans verbroken geest, door schuldbesef getroffen en verslagen.

En verder: je hebt trouw gevestigd. En je hebt gezegd: dat is voor de Heere. Maar toen je dan weer ging eten en drinken, was dát ook voor Mij? Of was dát voor jezelf? Je bent in je kerkelijke aangelegenheden en hoogtijdagen oneindig stipt geweest. Maar toen je je kerkelijke aangelegenheden had afgehandeld, toen je kerkelijke hoogtijdagen achter de rug waren, wat heb je toen gedaan? Want je moet niet menen, dat je er met het vasthouden aan bepaalde kerkelijke gebruiken bent. Want dat alles is niets, als heel je leven niet voor Mij is. Voor Mij alleen.

En dat is het nu juist. Jullie twisten over vasten of niet-vasten. Jullie maakt je druk over een bepaalde kijk op wat Ik vroeger deed en over de konsekventies die daaraan vandaag vastzitten. Maar je vergeet bij dat alles één ding: toen Ik in het verleden mijn oordeel over de kerk bracht en toen Ik daarna de bevrijding bewerkte, toen ging het Mij niet om vasten of niet-vasten, toen ging het Mij ook niet om een verwoeste tempel of een herbouwde tempel. Want het ging Mij om dit ene: spreekt eerlijk recht en bewijst elkander liefde en barmhartigheid; verdrukt weduwe noch wees, bijwoner noch arme en beraamt niet in uw hart elkaanders onheil.

Ik hoef dit woord van God verder niet uit te leggen. Want het spreekt voor zichzelf. Het is in elk geval in dit opzicht overduidelijk: het gaat God in alles wat Hij met zijn kerk doet, in oordeel en levendmaking, niet om ons inzicht in allerlei ingewikkelde kwesties, het gaat Hem niet om het vasthouden aan bepaalde gebruiken, het gaat Hem ook niet om grote woorden of om verandering van sommige kerkelijke praktijken. Het gaat Hem om niets meer en niets minder dan wat Christus gezegd heeft: ge zult God **liefhebben** met heel uw hart en ge zult uw naaste **liefhebben** zoals ge u zelf liefhebt. Het gaat God erom dat we dat heel ge-

wone, heel duidelijke gebod van Hem gaan **doen**. Dat we dit gaan doen met héél ons leven. Want hierom gaat het God: dat we leven als kinderen van Hem. Dat we het beeld van Christus vertonen in al onze werken.

Omdat zijn volk dat niet deed, daarom is het oordeel gekomen. En toen God zijn volk weer terugbracht naar het eigen land, toen was Hij niet slechts uit op een mooie tempel en op stipte tradities, doch toen was Hij wéér uit op de doorgewone gehoorzaamheid van zijn volk. Toen wilde God weer niets anders dan dit: dat ze Hem zouden **liefhebben**. En dat ze hun naaste zouden **liefhebben**. Dat ze met het onrecht zouden breken, dat ze vol barmhartigheid zouden zijn, vol goedheid, vol waarheid, vol trouw.

Dat is de zuivere en onbevleete godsdienst waarom het Hem in alles wat Hij met zijn volk doet begonnen is.

Natuurlijk, u kunt zeggen: dat weten we wel. Dat weten we maar al te goed. Natúúrlijk, niemand onder ons ontkent dit.

Zo las ik het laatst in een kerkbode-artikel: „Ik durf te zeggen” — zo stond daar — „dat er onder hen die op dit ogenblik worstelen voor het vasthouden aan Schrift, Belijdenis en Kerkenordering, niemand gevonden wordt, die er ook maar aan zou denken te beweren, dat voor de Kerk des Heeren, wil ze Kerk blijven, niet allereerst dat levende geloof, die band des geloofs aan de Heere Jezus nodig zou zijn”.

Met een variant op die uitspraak zou ik nu

kunnen zeggen: er is hier niemand die er aan denkt te beweren, dat de barmhartigheid en de trouw, de goedheid en de waarheid en de liefde niet nodig zouden zijn, dat daarmee de kerk niet zou staan of vallen.

Maar **dat** is niet de grote vraag, of we dit **toestemmen**, of we dit **weten**. Dat moest er nog bijkomen, dat wé het niet eens meer **wisten**. Maar de grote vraag is, of we deze dingen **doen**. En of we ons door God elke dag, **elke dag**, tot dat doen laten bewegen.

En als we dat niet **doen**, — dan is dát onze nood. Wat er dan verder ook nog over onze nood te zeggen zou zijn.

Dan is dat in elk geval onze ellende. Niet, dat we het met elkaar over verschillende dingen niet eens zijn. Niet dat we in allerlei praktische kwesties lijnrecht tegenover elkaar staan. Ook nog niet dat er dingen gebeuren die we bijna niet meer verdragen kunnen. Maar dit: dat we niet alles verdragen wat we maar enigszins verdragen mogen. Dit: dat we ons door de verschillen — en er zijn hoogst ernstige verschillen onder — uit elkaar laten jagen. Dat we elkaar niet vasthouden, zolang het nog maar even mogelijk is.

Want om ons dát te laten doen, heeft God ons vrijgemaakt. Om ons dat te laten doen heeft God ons gezocht en gevonden. Om ons het waarachtige liefhebben weer te leren, heeft God zelf het uiterste gedaan.

(Wordt vervolgd)

Haulerwijk.

J. Keuning.

Onze afkomst

Het is wel van enig belang van welke komaf we zijn. We krijgen bij onze geboorte reeds een erfenis mee, waaraan we niets kunnen veranderen.

De één wordt geboren als een edelman, de ander als een bedelman. De voorgelachten zetten een zeker stempel op de nakomelingen.

Toch moeten we de betekenis daarvan niet overdrijven.

Mensen van edele geboorte worden soms grote schoften.

En mannen van lage komaf ontwikkelen zich vaak tot edele mensen.

Het zegt dus niet alles van welke afkomst we zijn.

Velen hebben een overdreven belangstelling voor hun voorgelacht. Er zijn specialisten, die hun levensarbeid vinden in het naspeuren van een familie-stamboom. Er verschijnen familieboeken, waarin de voorgelachten genoteerd staan tot in het verre verleden. En als er dan een familie-wapen wordt ontdekt is men daarmee zeer verguld. Waarom eigenlijk?

Is het onze verdienste wanneer we edele of belangrijke voorvaders hebben?

Is het onze schuld als we daarin niet kunnen roemen?

Trouwens: wat is hoog en wat is laag? God kon daarover wel eens heel anders oordelen dan de mensen. „Want de mens ziet aan wat voor ogen is, maar de HERE ziet het hart aan”.

De Schrift leert ons, dat het wel van belang is tot welk geslacht we behoren. Genade is geen erfgoed, maar vrome ouders en grootouders kunnen wel tot grote zegen zijn. Aan Timotheüs schrijft Paulus: „Uw ongeveinsd geloof komt mij voor de geest, dat geloof dat eerst gewoond heeft in uw grootmoeder Loïs en uw moeder Eunice, en nu ook, daarvan ben ik zeker, woont in u”.

Als Paulus denkt aan zijn volk, dat de genade Gods in Christus verwerpt dan gaat hem dat aan het hart. En dan zou hij wel van Hem verbannen willen zijn als hún dat kon baten. En dan schrijft hij in Rom. 9: „Immers zij zijn Israëlieten, hun behoort de aanneming tot zonen, de heerlijkheid, de verbonden, de wetgeving, de eredienst en de beloften; van hen zijn de aartsvaders en uit hen komt de Christus voort naar het vlees, die, boven alles verheven, God is, gezegend in eeuwigheid! Amen.”

Maar het is mis als nakomelingen in het vrome voorgelacht gaan roemen, zonder hun geloof na te volgen. In Johannes 8¹ roemen de Joden er in, dat zij van Abrahams geslacht zijn. Nog eens zeggen ze: „Onze Vader is Abraham!”

Maar dan zegt de Here Jezus: „Als gij kinderen van Abraham zijt, doet dan ook de werken van Abraham”. En even later verklaart hij, dat de duivel hun vader is en dat zij diens wil doen. Zó ver kan het komen met kinderen van Abraham.

Paulus spreekt niet anders. Hij heeft veel te stellen gehad met Judaïsten. Dat waren jodenchristenen, die heiden-christenen wilden dwingen om zich te laten besnijden. Ze wilden Christus wel ten dele erkennen als hun Zaligmaker. Maar daar moest iets bij komen. Iemand moest tot het oude volk behoren of in dat oude volk worden ingelijfd door besnijdenis enz., eer hij christen kon worden. De apostel moet daar niets van hebben en wil daar niets van weten. Hij acht het voorrecht van de joden niet gering. Maar als men in dat voorrecht gaat roemen en daarvan heil verwacht, dan is dat helemaal mis. In Filippenzen 3 schrijft hij, dat hij ook wel in z'n natuurlijke afkomst zou kunnen roemen. Wat dat betreft is het met hem prachtig in orde: „op de achtste dag besneden, uit het volk Israël, van de stam Benjamin, een Hebreëer uit de Hebreëen, een Farizeeër naar de wet, een fanatiek kerkvervolger, naar de gerechtigheid van de wet volmaakt”.

Maar dat roemen-in-het-vlees heeft hem gemaakt tot een verachter van de genade van Christus en tot een vervolger van de gemeente Gods. En toen hij Christus leerde kennen heeft hij gezien, dat die „winst” van vroeger eigenlijk verlies was! Hij acht alles schade in vergelijking met de kennis van Christus. Die kennis gaat alles te boven. En al wat van die kennis van Christus aftrekt acht hij „schade en drek”. „Vuilnis”, zegt de Nieuwe Vertaling. Letterlijk betekent het woord dat er staat misschien: voor de honden er mee! Eén ding zoekt Paulus: „Hem te kennen, namelijk de kracht van zijn opstanding en de gemeenschap met zijn lijden, Hem gelijkvormig wordend in zijn dood om eenmaal te geraken tot de wederopstanding uit de dood”.

We moeten maar niet denken dat wij niet zouden kunnen roemen in het vlees. D.w.z. in onze afkomst. Ik heb mensen gekend, die erin roemden, dat zij van de „Scheiding” waren. Wat niet van die komaf was, was niet goed. „Amsterdam” was niets, „Kampen” was je ware. Ook heb ik mensen gekend, die precies het omgekeerde beweerden. Zij roemden in de Doleantie en de rest was van weinig waarde.

Elke kerk heeft de neiging om te roemen in de oudste papieren. Heel sterk heb ik dat gevoeld in een gesprek met een dominee van de Gereformeerde Gemeente. Hij betreurde het, dat de Vrijgemaakten zich de ware kerk achtten. Hij

deed dat niet ten opzichte van zijn kerk, naar hij zei. Maar dat bleek toch iets anders te zijn. Want op de vraag, waar de gelovigen van Kampen zich eigenlijk moesten vergaderen antwoordde hij: "In de kerk van de Gereformeerde Gemeente. Want wij zijn de echte kruiskerken of kerken onder het kruis. Wij zijn van 1869!"

De één roemt dat hij van 1834 is. Een ander dat hij van 1869 is. Een derde beroemt zich er op, dat hij van 1886 is. Of van 1892. Of van 1944. Mogelijk roemen anderen er straks in, dat zij van 1965 zijn. Of van 1966, want toen kwamen er immers nieuwe "vrijmakingen".

"Alle roem is uitgesloten" zingen we nogal graag en met luider stem. Het is waar. We hebben alleen maar te roemen in vrije gunst. In de genade Gods, die geopenbaard is in Christus Jezus.

Maar laat dan ook één zucht ons beheersen: Christus te kennen en de kracht van zijn opstanding. Eén ding is dan toch maar van belang: Dat we met Hem afsterven als oude mens en met Hem opstaan als nieuwe mensen. Dat Hij in ons leeft en wij in Hem. Zodat wij roemen in Hem alleen en in niets of niemand anders.

De roem die daarbij komt is "schade en drek". "Vuilnis".

H. J. Jager

Kerkelijk Leven

De ijskast

Onze opmerking over „de ijskast”, in 'Opbouw' van veertien dagen geleden, blijkt bij enkele lezers misverstand te hebben gewekt. Zij meenden dat we bedoelden maar nergens meer over te praten en de belangrijke zaken maar blauw blauw te laten.

Dat was onze bedoeling echter niet.

We schreven een en ander in direkt verband met de vraag of bezwaarde broeders TERSTOND de zaak van de schorsing en afzetting van ds. A. van der Ziel op de kerkelijke tafel moesten brengen of niet. In dát verband gaven we onze mening; neen. En pleitten we voor enige afkoeling. Want voor een kerkelijke appèlprocedure ontbreekt o.i. het nodige klimaat.

De verwarring

Over het feit dat de bezwaarde broeders in Groningen de afzetting van ds. A. van der Ziel verwerpen, en in aparte samenkomsten bijeenkomen, waarin ds. Van der Ziel voorgaat, zijn de gedachten, meningen en uitspraken verdeeld.

Ds. A. Veldman (Rotterdam-Delfshaven, Gereformeerd Kerkblad voor Z.-H., Zeel., N.-Br. en Limb., 22 januari), blijkt in een polemiek tegen een artikel van ds. W. G. de Vries (Helpman, Petahja, jan. 1966) van mening dat het geheel in de lijn van artikel 31 en de praktijk der vrijmaking en dus gewoon gereformeerd is wanneer - ongeacht het gelijk of ongelijk van ds. Van der Ziel - de groningse bezwaarden eigen kerkdiensten houden. Onder beding dat deze broeders revisie zoeken bij de kerkelijke vergaderingen.

Ds. D. Zemel (Geref. Kerkblad voor Ov., Geld., Utr., 19 februari) blijkt ook van dezelfde mening. Pleit voor geduld met de groningse bezwaarde broeders. Dat geduld zou bij hem uit zijn als deze bezwaarden in hun gemeente ook leden die buiten het grondgebied van Groningen-Zuid wonen, zouden opnemen: „Laten we even geduld hebben. Zo lang deze broeders en zusters hun samenkomsten een voorlopig karakter geven, zolang deze broeders en zusters het voornemen hebben de appèlweg in te slaan, moeten we dat geduld kunnen opbrengen.” Over de vraag of dat appèl terstond en „direkt bij de classis Groningen moet beginnen” is ds. Zemel mild en soepel. Ik meen dat ik veertien dagen geleden in zijn straatje was. Hij schrijft t.a.p.: „En beginnen ze niet direkt bij de classis Groningen, we behoeven daar nog niet kwade bedoelingen achter te zoeken. Een goede bedoeling is ook mogelijk. De bedoeling om het niet erger te maken dan het al is”.

Het is duidelijk dat een en ander ook betekenis heeft voor de vraag of predikanten van el-

ders in de samenkomsten in het groningse „Te-huis” mogen voorgaan. Op het standpunt van ds. Veldman en ds. Zemel moet die vraag wel bevestigend worden beantwoord. Is het zelfs niet ondenkbaar dat een predikant, die er toe neigt te oordelen dat ds. Van der Ziel der afzetting waardig was, daar voorgaat: omdat hij van oordeel is dat ook deze bezwaarden voor honderd procent de kans moeten hebben profijt te trekken van de evangelische gewetensvrijheid die in art. 31 gewaarborgd is.

Geheel in deze lijn ligt een uitspraak van de jongste classis Enschede. Bij haar kwam ds. W. G. R. in beroep tegen een afkeuring van zijn voorgaan in Groningen-Z., door zijn kerkeraad. De classis achtte zijn beroep gegrond, de afkeuring van de kerkeraad niet gefundeerd.

Daartegenover staat dat de kerkeraad van Groningen-Zuid op 28 februari uitsprak dat de samenkomsten, waartoe „de afgezette predikant A. van der Ziel en de gewezen ouderling A. Berends” de gemeente op 30 oktober hebben opgeroepen, schismatiek zijn, dat zij zich door deze actie metterdaad en in feite onttrokken hebben aan de kerk van Groningen-Zuid. M.a.w. ds. Van der Ziel behoort niet meer tot de Gereformeerde vrijgemaakte kerk aldaar. (Columna 5 maart.)

De kerkeraad van Groningen-Noord heeft t.a.v. ds. L. L. van der Vliet, die op 20 februari voor de bezwaarden voorging, uitgesproken dat hij daartoe niet gerechtigd was, daardoor grote verwarring heeft gesticht in de gemeente en de eenheid met haar op het spel heeft gezet.

Laatstgenoemde uitspraak was voor ds. Van der Vliet aanleiding zijn ambt neer te leggen en aansluiting te zoeken bij de synodale kerk van Groningen. We spreken - dat in het voorbijgaan - daarover ons leedwezen uit. Maar vergeten niet dat volgens de persverslagen van de generale synode deze predikant door een adviseur der synode publiek werd gecandideerd voor een volgende schorsing. Zoiets betreuren we óók. Thans verneemt men echter dat ds. Van der Vliet aan de synodale kerk de eis zou hebben gesteld dat hij ook als synodaal predikant zou mogen voorgaan in de diensten der bezwaarden. Of dezen daar prijs op zouden blijven stellen weet ik thans niet. Maar wel meen ik dat de verwarring alleen maar zou toenemen. En dat andere predikanten, die de bezwaarde broeders en zusters in Groningen-Zuid willen helpen, voor een moeilijker beslissing komen te staan.

Nu: terstond appèl?

Nu rijst de vraag: moeten de bezwaarde broeders en zusters in Groningen-Zuid TERSTOND de revisieweg opgaan bij de classis Groningen? Is er in de verwarring van het kerkelijk leven, in deze verhitte atmosfeer nu enige kans op een rustig, christelijk en broederlijk gesprek? De mogelijkheid om over en weer naar elkander te luisteren, de hele zaak en vooral niet alleen haar kerkordelijke aspecten, de zaak met haar achtergronden gemeenschappelijk te stellen onder de tucht van Gods Woord? Is er de bereidheid bij de schorsenden de mogelijkheid te overwegen van een: Hebben we het misschien toch mis gehad? Kan het, kan het NU bij de bezwaarde broeders en zusters?

Het lijkt er, dunkt me, niet op.

Hoe de stemming is blijkt uit een persbericht waarin gemeld wordt dat het G.P.V. in Groningen broeder Laning liet vallen als kandidaat voor de gemeenteraad omdat hij over de afzetting van ds. Van der Ziel anders denkt dan degenen, die voor de kandidaatstelling samen waren.

Welnu, in dit „klimaat” lijkt het onvruchtbaar thans een kerkelijke revisieprocedure te openen bij de classis om dan in ijtempo door te procederen tot de eerstvolgende generale synode. Dat wordt een puur formalistische kerkordelijke hordenloop.

Het lijkt ons beter een rustpauze te hebben. We zitten op meer plaatsen met moeilijkheden. Het is een koud kunstje breuken te forceren. De knopen maar door te hakken. Zouden we niet liever uitzien naar Hem, die knopen ontbindt?

Dat betekent niet: stil zitten.

Maar bidden en werken om herstel.

G. Visee

BOEKBESPREKING

Ds J. van Raalte, „Een Losser Gegeven”. De betekenis van het boek Ruth voor onze tijd. Goes, Oosterbaan en Le Cointre, 1965. Geb., 199 pag., prijs f 6.50. Voor abonnees op de R.B.-serie f 4.25).

In dit keurig uitgegeven boek geeft Ds van Raalte een uitleg van Ruth, waarbij het hem vooral te doen is om de betekenis van dit boekje in de „heilshistorie” en voor het praktische leven van vandaag. Het boek behandelt het verhaal rond Ruth in een achttal hoofdstukken, waarbij ieder hoofdstuk bestaat uit de vertaling van een gedeelte van het verhaal, een uitleg van de tekst met, daaraan gekoppeld, praktische toepassingen en opmerkingen, en tenslotte korte noten van exegetische of taalkundige aard bij de verzen, die daartoe aanleiding geven.

Het boek als geheel kan geslaagd genoemd worden. De uitleg is rustig en nuchter, de praktische opmerkingen en noten getuigen van begrip voor de inhoud van het boek en zijn betekenis, en van een zich grondig verdiepen in de stof. Wie dit boek leest krijgt een goede indruk van wat een uiterlijk idyllisch of romantisch aandoend verhaal als dat rond Ruth en Naomi in werkelijkheid betekent en hoe het zijn plaats vind in het geheel van de bijbelse boodschap.

Dat neemt niet weg dat ik het lang niet met alles wat hier geschreven wordt eens kan zijn. Met name de actuele toespitsingen en „geestelijke adviezen” die geboden worden, zijn m.i. niet steeds juist. Zowel omdat ze niet altijd uit de tekst van het verhaal zijn af te leiden en soms hun uitgangspunt vinden in een zeer persoonlijke exegese van een bepaalde passage, als omdat ik — maar dat is meer een subjectief bezwaar — de tendens ervan niet altijd kan waarderen. Een voorbeeld: de reden waarom de eerst in aanmerking komende losser uiteindelijk verstek laat gaan is volgens Ds. van Raalte (p. 160): „Hij is bang voor een huwelijk met een Moabietische”. Aan deze uitleg — die gezien de schaarse tekstgegevens slechts een hypothese is, waarnaast tal van andere staan — wordt een vertoog gekoppeld tegen organisaties die slechts in schijn christelijk zijn, waarin de auteur een zeker farizeïsme ziet. Nogal sterk benadrukt de schrijver dat „Boaz een man van reformatie is geweest”. Dat heb ik uit het boek Ruth niet kunnen opmaken. Zeker Boaz kwijt zich van zijn plichten jegens zijn verwante, hoewel daartoe niet per se verplicht, maar dit wordt in het verhaal getekend als iets wat ook de gemeenschap normaal vond. Sociale of geestelijke weerstanden behoefde hij niet te overwinnen. Bovendien blijkt uit de tekening van de contacten tussen Boaz en Ruth, dat de eerste het huwelijk met Ruth vermoedelijk niet slechts als een sociale plicht heeft gezien. Dat zeg ik niet om daarmee Boaz neer te halen, maar om er voor te waarschuwen iets, wat het verhaal als vrij normaal tekent, te snel tot een geweldige geloofsdaad te promoveren.

Het „reformatorisch” optreden van Boaz blijkt volgens de schrijver vooral uit het feit dat hij geheel handelt volgens het recht des Heren (p. 163 v.), en de daad verricht die God van hem vraagt. Daar ben ik het mee eens, maar de historisch bepaalde term „reformatorisch” daarvoor reserveren lijkt mij niet nodig, evenmin als het zin heeft daaraan een tirade te koppelen tegen de redactie en medewerkers van „Waarheid en Eenheid”. Als men anno 1965 vanuit het feit dat Boaz de hele kwestie regelt volgens het „door God vastgestelde recht”, en zelfs aandacht schenkt aan „formeel dingetjes”, een toepassing zou willen maken voor lezers van de R.B.-serie, bieden zich in onze kerken voldoende aanknopingspunten, zou ik zeggen.

Jammer vind ik het dat Ds Van Raalte de vertaling geeft volgens de Statenvertaling. Daar hij blijkbaar niet voor de Nieuwe Vertaling voelt, had hij beter een eigen vertaling kunnen bieden. Dit had een aantal van de noten achterin overbodig gemaakt, en voorkomen dat de lezer, die zich in het verhaal heeft ingelezen via een verouderde vertaling, in de tekst en noten steeds correcties daarop moet verwerken.

Het is geen wonder dat ook de auteur geen in alle opzichten bevredigende oplossing heeft gevonden voor de gecompliceerde vragen rond lossing en leviraat, die in dit boekje een grote plaats innemen. N.a.v. diverse pericopen en in enkele noten biedt hij heel wat materiaal op dit punt. Het was m.i. overzichtelijker geweest dit in een excursus afzonderlijk te behandelen, omdat het door de versnippering nu wat onduidelijk blijft. M.i. heeft de schrijver zich niet voldoende gerealiseerd bij het zoeken naar antwoorden, dat de verhouding tussen de wetsvoorschriften over lossing en leviraat - vooral in Deut. te vinden - en de in het boek Ruth getekende praktijken, bepaald wordt door het feit dat gecodificeerd recht en gewoonterecht twee aparte grootheden zijn. Zoals overal in het Oude Nabije Oosten vond ook in Israël het geschreven recht vermoedelijk slechts beperkte toepassing; de dorpsoudsten hielden zich bij het gewoonterecht, dat op allerlei punten van het (jongere?) gecodificeerde recht kan blijven afwijken. Daarom mag

men niet trachten het een met het ander te harmoniseren. Opvallend is hier in ieder geval dat de zoon van Ruth niet de naam draagt van haar man: Machlon, maar — in strijd met de O.T.-ische leviraatsvoorschriften — doorgaat voor zoon van zijn vader Boaz!

„Heilshistorisch” gezien is het m.i. van belang — waaraan vrijwel geen aandacht wordt besteed — dat na Tamar en Rachab, nu Ruth als derde vrouw „met een verleden” door God wordt ingeschakeld, om te komen tot de geboorte van David, de man naar zijn hart, en zijn grote zoon: Christus. Alle drie worden dan ook als enige vrouwen in Matth. 1 : 3-6 genoemd! (Ook Tamar werd ingeschakeld via een leviraatshuwelijk, want als er geen broers van de overledene waren, was in het Oude Oosten de schoonvader soms verplicht tot zo'n huwelijk: zo Juda bij dood of nalatigheid van zijn zonen. Daarom ook zal Tamar in Ruth 4 : 12 genoemd zijn als voorbeeld!). Dat is heilshistorisch van belang, en biedt ook voldoende aanknopingspunten voor een paraenese, b.v. tegen het farizeïsme.

Ondanks de geuite bezwaren bevat het goed leesbare boek veel degelijke exegetische uitlezingen en zal het verhelderend werken voor het verstaan van Ruth.

K. R. Veenhof.

Ds J. G. Meijer, **Ieder een eigen zegen II**. Goes, Oosterbaan en Le Cointre, 1965. Geb., 220 pag., prijs f 6.50.

Dit is het tweede deel van het boek van Ds Meijer dat zich bezighoudt met de zegenspreuken door Jacob op zijn sterfbed tot zijn zonen gericht. Het behandelt Gen. 49 : 16 v. Het eerste deel heb ik voor twee jaar uitvoerig besproken, waarbij ik weinig waardering kon opbrengen voor de inhoud. Het tweede deel van dit werk is van precies dezelfde opzet en volgens dezelfde exegetische methoden geschreven, en verdient dus even weinig aanbeveling. Ook in dit deel volgt de schrijver het procédé de geschiedenis en het religieuze karakter van de te behandelen stammen te tekenen uitgaande van de zegenspreuken van Gen. 49 en gebruik makend van alle gegevens van de stammen of individuele stamleden — die blijkbaar toevallig steeds typische vertegenwoordigers van de geest van de stam zijn — betrekking hebbend, en steeds eindigend met het „happy end” van Openbaring 7, waar uit iedere stam verzegelden worden vermeld. Het is overbodig mijn bezwaren tegen de exegetische methoden en het soms vreemde schriftgebruik van de auteur hier te herhalen. Alleen wil ik ter illustratie — ik zou haast zeggen tot „lering ende vermaak” — nog even iets vermelden van wat Ds Meijer n.a.v. Gen. 49 : 21 te berde brengt. Naftali wordt hier omschreven als „een losgelaten hinde; hij laat schone woorden horen”.

De schrijver verdiept zich eerst in bewoordingen, ontleend aan een vorige generatie, in de verschillen tussen mannetjes en wijfjes dieren, en beweert dan het volgende. Een drietal teksten uit Hooglied en Spreuken tonen dat man en vrouw (bruid en bruidegom) elkaar liefkozend hinde of ree noemen konden. De auteur vergeet dan de regels van het „derde van vergelijking” — in dit geval de sierlijkheid en bekoorlijkheid — en draait zonder blikken of blozen de vergelijking om, met als resultaat: „De ree verbeeldt naar de schriften (! Enkele citaten uit het Hooglied en de Spreuken, die gebruik maken van de internationale oosterse beeldspraak, worden gepromoveerd tot „naar de schriften”, K.R.V.) niet minder dan de **huwelijkspartner**”. Naftali is dus niet enkel schoon, maar bekleedt de positie van bruid, zegt Jacob. Bezwaren tegen deze gedachtengang, die de auteur zich gelukkig nog kan indenken, worden vervolgens uit de weg geruimd. Wel is waar zal Jacob — die Hooglied en Spreuken nog niet kon lezen — deze beeldspraak hinde = bruid niet gekend hebben (de gedachte dat Jacob gebruik maakte van bekende, vóór-bijbelse beeldspraak wordt niet in overweging genomen); maar Jacob sprak tenslotte op zijn sterfbed niet als een normaal mens, maar de Heilige Geest inspireerde hem. Dan volgen de onthutsende en oneerbiedige woorden: „Niemand minder dan God zelf legde het beeld van de hinde in zijn geest... En de HEERE wist terdege, welke plaats er in de loop van de heilsgeschiedenis aan de ree zou worden toegekend.” Een poëtische uitspraak in Hooglied en Spreuken, deel uitmakend van de oud-oosterse beeldtaal, wordt zonder meer gemaakt tot een moment uit de heilsgeschiedenis, en om deze tour de force gezag te verlenen, wordt dit niet maar geponeerd als des schrijvers mening, maar via de stervende Jacob God in de schoenen geschoven.

Het is de ergerlijke gewoonte, die we vorige maal reeds constateerden, dubieuze, zogenaamd „heilshistorische”, maar in feite zuiver allegorische inlegkunde, bij voorbaat te presenteren als gedachtengoed van God en zo vermeend gezag te verlenen.

Het is niet nodig hier verder te verhalen van de „mijdende en strijdende kerk/bruid” (via „losgelaten hinde”) en de „wereldse kerk/bruid” („hij laat schone woorden horen”). Trouwens, als de vertaling in de meest recente nederlandse

commentaar (J. de Fraine, Genesis, in „De Boeken van het Oude Testament”) gegeven juist is, moeten we lezen: „Naftali is een losgelaten hinde, die schone jongen werpt”, en dan stort dit „exegetische” en „heilshistorische” kaartenhuis geheel in elkaar.

K. R. Veenhof.

PERSSCHOUW

In memoriam Jac. G. van Oord

Het Calvinistisch Jongelingsblad heeft een speciaal nummer gewijd aan de nagedachtenis van onze broeder Van Oord, die ook oud-Voorzitter en erelid van de bond van jongelingsverenigingen was.

We willen een paar artikelen daarvan overnemen. De keuze was moeilijk. Want er staat heel veel goeds in dit nummer van het C.J.B.

In de eerste plaats geef ik hier door wat C. Huizinga schreef. Hij zette er boven: Leven in het verbond.

Soms brengt de Here mensen op je weg, die geestelijk een grote invloed op je hebben. In de tijd dat je ze ontmoet, beseft je dat nauwelijks. Je begint er iets van te begrijpen, wanneer hetgeen je samen besprak en overlegde is gerijpt.

Het leven van alledag kan met zich meebrengen dat het aantal ontmoetingen geringer wordt. Dan begin je de waarde en betekenis pas goed te verstaan. En als de Here tot afscheid nemen roept door de cesuur van het sterven, dan gaat een stuk van je eigen leven voorbij.

Zo iemand is voor mij Van Oord geweest. Zo'n punt des tijds was voor mij het moment waarop zijn dode lichaam, op een zwartgelakt frame op wieltjes door de lange paden van Werkendam Maranathakerk werd geschoven.

Wij gaan voorbij. Ik leerde Van Oord kennen in die woelige jaren na de wereldoorlog. Toen bevrijding en vrijmaking realiteiten waren die van dag tot dag werden beleefd, ervaren.

Ik was toen twintig jaar. Als mijn leeftijdgenoten door de oorlog, ouder dan de twintigjarigen van nu.

Na de bevrijding drong pas goed tot ons door hoe antichristelijk en hoe bestiaal het juk was, dat wij hadden moeten dragen.

In diezelfde jaren moesten wij jongeren ervaren dat zij, die geroepen waren ons op Gods wegen te leiden, elkaar van die weg begeerden te stoten, en dat ook metterdaad deden.

Van Oord was één van de weinigen die mij hielp iets te zien van de grootheid van de Here, onze machtige Vader en van ons aller diepe afhankelijkheid en roeping tot Christelijk vrezén.

Leven in het Verbond.

Ik heb de indruk dat levensverhoudingen voor Van Oord vooral waren verhoudingen van gezag en van afhankelijkheid. Dat betrof zowel zijn verhouding tot de Here als tot zijn broeders en naasten. Dualisme was hem vreemd. De dienst van de Here was geen wereldvreemde afdeling van zijn levenswandel.

Zo kon het zijn, dat gezag oefenen en afhankelijk zijn in hem een personale eenheid vormden.

Wie Van Oord slechts van buiten kende, kwam allereerst onder de indruk van zijn dominerende persoonlijkheid. De gebrokenheid van ons aards en zondig bestaan ging daarin noch aan hem, noch aan de ander voorbij. Ik bedoel dat het moeten verkeren in een vermaterialiseerde ondernemerswereld, waarbij ons zondig hart van nature aansluiting vindt, aan zijn gevoelig profiel soms een harde lijn kon toevoegen.

In een wereld die God verlaat is een hard profiel dé image van de grootondernemer. Men verheerlijkt hem om zijn hard gezag. Met de mond vol democratische leuzen van gelijkheid en medezeggenschap. Onze samenleving kan niet zonder gezagsdragers. Verlaten we de Here, dan wordt het dictatuur.

Van Oord heeft de Here niet verlaten omdat de Here hem niet verliet. Zijn werkelijk persoonlijk gezag berustte op zijn diep beseft van afhankelijkheid.

Leven in het Verbond.

Hem zo gekend te hebben is een gave van God. Als een broeder met een strijd tegen de zonde binnen de wanden van zijn ziel.

Die in het dreigend geweld van onze grote rivieren het licht van Jezus' Verlossing weerpiegeld heeft gezien.

Het geweld van Gods Rijk, de grootheid van Vader, de nietigheid van jezelf. De beteugeling van wat verwoesten kan, de veiligheid van een dijk, het taaie rijshout, rotsen van basalt, een effen talud, een gebaande weg, bidden om zinkstuk en vergeving in één adem en dan in Jezus mogen ontslapen.

Van Oord was afhankelijk van de Here en van de broeders. Ook van de broeders en daarom heeft hij veel verdriet gekend.

Koud gezag kent geen verdriet, hoogstens verbittering omdat mislukt wat het bereiken wil.

Roeping in afhankelijkheid kent bitter leed vanwege geschonden broederliefde.

Een groot hart kent grote eenzaamheid, het mist hen zo, die bezig zijn zich af te wenden.

Van Oord heeft mensen gekend die hem niet liefhadden, maar voor hem bogen. Hij heeft ook mensen gekend die hij liefhad en die hem de rug toekeerden.

Van Oord was de oprichter van onze bond van J.V.

Hij wilde graag dat „zijn” jongens de Here leerden vrezén. Dat was geen zet van een ras-ondernemer, maar een daad van leed en liefde.

Hij was ook de oprichter van de persvereniging „Opbouw”.

Wie voorganger Van Oord wil gedenken moet weten, dat hij dezelfde was gebleven.

Wie de grote ondernemer meent te moeten eren — en waarom niet? — moet ook weten dat deze na de synode van Enschede weken niet in staat was zijn werk te doen.

En wie eens gezegd mocht hebben, dat bij Van Oord „Opbouw” afbraak werd, mag weten dat hij deze broeder kwetste tot in zijn ziel.

Kan het scherpergerande ijs niet het wuivende riet voor goed vernielen?

Van Oord bleef bij de Here, want de Here bleef bij hem, ook toen hij stierf.

Voor ons is in deze dagen maar één ding van werkelijk belang: hij wilde zo graag dat wij de Here vrezén.

Leven in het Verbond.

Met hem en allen die de Here liefhebben verwachten wij de jongste dag.

We laten nu volgen wat P. C. van Wijk onder het opschrift: Gelezen... liet afdrukken.

In verschillende bladen verschenen artikelen naar aanleiding van het overlijden van de heer J. G. van Oord. Het „Gereformeerd Gezinsblad” meende te kunnen volstaan met enkele regels; we zullen hier niet over oordelen, maar constateren dit feit met verbazing.

Van een Gereformeerd Nationaal Dagblad hadden we iets anders verwacht.

Mr. W. Aantjes schreef in „De Christelijke Bouwpatroon” o.a. het volgende:

Als wij hem ergens mee zouden moeten typeren, dan is het met dit woord: trouw. Daarvan willen wij ook als NCAB getuigen, waarvan hij voor de oorlog de secretaris was en die hij in de eerste jaren van haar bestaan mee heeft gebouwd. En ook hiervan gold: wat eenmaal de liefde van zijn hart had verkregen, bleef hij toegewijd. En niet hij, maar vooral wij waren er trots op, dat hem in het bijzonder uit dien hoofde enige jaren geleden een hoge koninklijke onderscheiding werd verleend.

Trouw: zijn meest kenmerkende eigenschap schreven wij. Maar neen, er is iets waarin hij nog meer ten voorbeeld was. Dat was zijn kinderlijk geloofsvertrouwen. Voor allen, die hem liefhadden of innig toegenege waren, was hij: Oom Koos. Maar zichzelf wist hij een kind, een kind van God. En dat is de jubel, die van dit sterven uitgaat: Oom Koos is dood, Gods kind is thuis. Vanmiddag zullen wij hem begraven in zijn geliefd Werkendam. In zijn hart, ook toen hij in Utrecht een bedrijf opbouwde dat een wereldbedrijf gaat worden, is hij de Werkendammer gebleven en het stempel van Werkendam heeft hij altijd megedragen. Daar, bij dat graf, zal God verheerlijkt worden. Daar zal beleefd worden het wonder, dat bij dood en graf waarheid is de juichkreet van Psalm 30:

„God heeft het leven mij geschonken, ik ben niet in de kuil gezonken”.

Mijnheer Van Oord, Oom Koos, dood. Gods kind thuis, Geloofd zij Jezus Christus!

Aa.

In „Cobouw”, het dagblad voor de bouw-wereld, verscheen een artikel, dat eigenlijk al eerder geplaatst had moeten worden.

In verband met het overlijden van een dochter van Van Oord werd de publicatie op verzoek uitgesteld.

We nemen hieruit het volgende over:

Jac. G. was gehecht aan het oude, maar in zaken stond hij open voor nieuwe vindingen. Hij nam het eerste de cutterzuiger in gebruik. Met een combinatie van aannemers is hij betrokken geweest bij de Deltawerken, de sluiting bij Veere en de Grevelingendam.

In 1960 heeft hij in combinatie de Brienoordbrug aangenomen voor f 12 miljoen en het aanleggen van een zeedijk in Osse-nisse voor f 5,5 miljoen.

Nog voor zijn afscheid als president-directeur in 1963, nam hij een werk aan van f 35 miljoen (de verruiming van het Kanaal Gent naar Terneuzen), dat hij als een sluitstuk op zijn werkzaam leven beschouwde.

Hij was toen 70 jaar en besloot zich terug te trekken uit het snelgroeende bedrijf. „Ik moet plaats maken voor jongeren”, zei hij, maar het viel hem zwaar de leiding over een bedrijf, dat hij zelf had opgebouwd, uit handen te geven. Hij was nog zeer vitaal en had veel plannen. Voor de toekomst, die helaas nog maar drie jaar lang mocht zijn. Met zijn gedachten was hij steeds bij de Biesbosch. „Sinds 1600 hebben rijswerken de voornaamste rol gespeeld in de strijd tegen het water. Het klassieke rijswerk is voor precieze situaties niet te vervangen”, was zijn mening.

Hoewel hij een grote voorstander was van het in studie nemen van nieuwe methodes, zoals bezinking met polyaethyleen, waarbij minder arbeidskrachten nodig zijn. Iets boeienders dan de strijd tegen het water, kon hij zich moeilijk voorstellen.

Ter gelegenheid van zijn afscheid als voorzitter van de Nederlandse Vereniging Kust- en Oeverwerken verscheen in „Land en water” van januari/februari 1965 een artikel over Van Oord, waaruit we thans iets willen overnemen, omdat het nog iets laat zien van Van Oord, waarvan velen geen weet hebben gehad.

„Toen in de jaren 1952-1954 in de kringen van de rijswerkers en steen-zetterspatroons stemmen opgingen om een eigen organisatie te vormen, was het een vrijwel natuurlijke gang van zaken dat de leiding toeviel aan Jac. van Oord. Zelf immers stammende uit het door hem zo vaak genoemde oud-vaderlandse bedrijf is hij een kenner bij uitstek van deze wonderlijke, individualistisch ingestelde en toch onderling nauw-verweven groep werkgevers en werknemers. Daarbij is menig patroon, die het grootste deel van zijn leven zelf handenarbeid heeft verricht en soms nog verricht. Vaklieden — zowel werkgever als werknemer — waarbij waterstaats-ingenieurs te rade gaan.”

In 1954 werd de Nederlandse Vereniging Kust- en Oeverwerken opgericht en Van Oord werd voorzitter. Gedurende 10 jaar heeft Van Oord deze functie vervuld.

„Opvallend is daarbij het natuurlijke gevoel voor wat men tegenwoordig „public relations” noemt. Een gave die hij aanwendde in het belang van deze bedrijfstak, en waarmede hij op onnavolgbare wijze in deze betrekkelijk korte periode de vereniging een „eigen gezicht” gaf, zowel in het bedrijfsleven als bij de overheid. Belangrijk werk deed „K & O”, zoals de afkorting al spoedig ging luiden, op het gebied van research en ontwikkeling, hetgeen in nauwe samenwerking met o.a. Rijkswaterstaat en het Waterloopkundig Laboratorium geschiedde.

Voorts steunde zij met kracht het opleidingswerk van de Stichting Produktiviteit Rijswerk- en Steenzettersbedrijf, welke in samenwerking met Rijkswaterstaat en Rijksarbeidsbureau poogt een redelijk bestand aan rijswerkers en steenzetters te handhaven.

Men realiseerde zich, dat er slechts enkele honderden vakbekwame rijswerkers en steenzetters in Nederland beschikbaar zijn voor al het zinkwerk en zetwerk aan rivieren, kanalen, dijken en voor de totale Deltawerken en Zuiderzeewerken.”

In januari 1965 droeg Van Oord de voorzittershamer over aan de nieuwe voorzitter, eveneens behorende tot onze kerken.

Wij mogen ten aanzien van Koos van Oord zeggen: volg zijn geloof na.

Dat is het schoonste wat men van een heengegangene broeder zeggen kan.

C. V.

INGEZONDEN

De Vrijgemaakte kiezers en de Staten-verkiezingen

Velen die bij de laatste verkiezingen nog hun stem uitbrachten op het G.P.V., zullen ten gevolge van de recente ontwikkelingen in de kring van het G.P.V. voor de vraag staan, hoe ze bij de a.s. Staten-verkiezingen hun stem zullen uitbrengen.

Geschokt heeft het velen dat het zover kon komen, dat de G.P.V.-bestuurders in Groningen het besluit namen om de heer L. P. Laning, leider van de G.P.V.-fractie in de Groningse gemeenteraad, af te voeren van de kandidatenlijst, omdat hij enige malen ter kerke was geweest bij ds. A. van der Ziel!

Een symptoom van de steeds verder gaande verscherping van de tegenstellingen in de vrijgemaakte kerken.

Dat deze ook in het G.P.V. hun weerslag zouden vinden was te verwachten.

Begrijpelijk is dat dit om een dergelijke reden heenzendend van de heer Laning, die veel bekendheid verwierf toen hij in 1959, als lijsttrekker van het G.P.V., er net niet in slaagde een zetel te verwerven, alom in de pers en zelfs voor de radio veel opzien baarde.

Door deze ontwikkelingen is het voor veel vrijgemaakte kiezers onmogelijk geworden het G.P.V. nog langer te steunen.

Toch zouden zij het liefst hun stem geven aan een kandidaat die lid is van de vrijgemaakte kerken. Het is in dit verband wenselijk er op te wijzen dat op de lijsten van de A.R.P. veel namen staan van kandidaten die lid zijn van één der Vrijgemaakte Gereformeerde Kerken.

Van groot belang is dat deze kandidaten op de steun kunnen rekenen van hun vrijgemaakte medekerkliden (d.m.v. een voorkeurstem).

Hieronder volgen de namen van een aantal vrijgemaakte kandidaten in de verschillende provincies bij de a.s. Staten-stembur.

EDE.	Drs. J. G. van der Land
Groningen:	op lijst 2 (alle kieskringen) nr. 3: O. Bakker.
Overijssel:	op lijst 4 (alle kieskringen) nr. 1: Mr. Dr. J. Meulink.
Gelderland:	op lijst 5 (kieskring Arnhem) nr. 14: H. A. van Willigen op lijst 5 (kieskring Ede) nr. 13: L. Touwen. op lijst 5 (kieskring Wijchen) nr. 14: H. A. van Willigen op lijst 5 (kieskring Zutphen) nr. 18: H. C. F. Smit-Labots.
Utrecht:	lijst 3 (kieskring Utrecht) nr. 2: H. C. Smit.
Noord-Holland:	lijst 4 (kieskring Velsen) nr. 10: P. Flens, Oostzaan. lijst 4 (kieskring Haarlem) nr. 9: Dr. J. de Ruiter. lijst 4 (kieskring Amstelveen) nr. 3: Prof. Mr. H. D. v. Wijk.
Zuid-Holland:	lijst 4 (kieskring Den Haag) nr. 5: Mr. J. H. Prins. lijst 4 (kieskring Leiden) nr. 2: Mr. S. H. Attema.

Geachte ds. Amelink,

In „Te Berde” van 11 dezer lees ik:

„Daarmee is overigens ook wel duidelijk geworden dat wie nu op het G.P.V. stemt die richting in onze kerken steunt, die verantwoordelijk is voor de schorsing en afzetting van ds. Van der Ziel.”

Ik hoop op 't G.P.V. te stemmen, maar mij is helemaal niet duidelijk dat ik daardoor die richting steun... enz.

Ik stem op 't G.P.V. omdat ik vertrouw dat z'n kandidaten op politiek terrein goed handelen.

Ik wil 't goede politieke handelen van de G.P.V.-kandidaten m'n steun niet onthouden omdat ik het kerkelijke verkeerde optreden in twee Groningse K.V.'s zie. In de eerste plaats kan niet gezegd worden, dat dit een drijven van het hele G.P.V. is, en in de tweede plaats: al zou het hele G.P.V. dit doen, dan zou dit nog geen reden zijn het politieke handelen van G.P.V.-kandidaten niet te steunen.

Ik wens in de politieke „kring” niet het kerkelijk gedrag van de politieke kandidaten als **bepalend** te zien.

Dat zou ik doen, wanneer ik niet op 't G.P.V. zou stemmen omdat sommige G.P.V.-ers zo'n slechte „kerkelijke politiek” voeren. Lid blijven of worden van 't G.P.V. is wat anders dan op G.P.V.-kandidaten stemmen.

En wanneer er b.v. uit de kring van „Tot vrijheid geroepen” mensen zijn die het goede politieke handelen van G.P.V.-ers zien, dan is het heerlijk dat ze, zonder lid te worden van 't G.P.V., op zulke kandidaten stemmen en niet het kerkelijk handelen der G.P.V.-ers bepalend laten zijn.

Ik vind het heel jammer, dat „Opbouw” door dit artikel van ds. A. aan het goede politieke handelen van het G.P.V. afbreuk doet. Zou ds. A. bezwaren van politieke aard daartegen inbrengen, mij best. Maar door bezwaren t.c.z. van het kerkelijk gedrag te betrekken in deze politieke zaak, beweegt ds. A. zich m.i. in dezelfde lijn als de vrijgemaakte organisaties.

Met broedergroeten,

Laag-Zuthem (Ov.)

J. L. Struik

RECTIFICATIE

In het artikel over „Francis Bacon” van K. Vollemans, in het nummer van 25 februari l.l. zijn de twee laatste reproducties („figuur op bed” en „studie voor zelfportret”) verwisseld.

GEREFORMEERDE PERSVERENIGING „OPBOUW”

Aan onze lezers.

Zoals de lezers van ons blad hebben kunnen lezen werd er op de laatste gehouden jaarvergadering van verschillende zijden op aangedrongen ons blad meer bekendheid te geven.

Door onderscheidene broeders werd nl. opgemerkt, dat veel leden van onze kerken „Opbouw” niet kennen. De bezoekers van de vergadering voegden daarop de daad bij het woord. Een collecte voor een ruimere verspreiding van proefnummers van ons blad werd gehouden en deze bracht ruim f 1.250,— op. Vooraf had een broeder, die onbekend wenst te blijven toegezegd, een gelijk bedrag als de collecte zou opbrengen te zullen bijvoegen. Op deze wijze kwam ruim f 2.500,— bijeen.

Wij willen nu bij deze de abonnees van ons blad verzoeken, een opgave te doen van adressen waaraan naar hun oordeel gedurende enige tijd een exemplaar van „Opbouw” kan worden gezonden.

We mogen met dankbaarheid constateren, dat het aantal abonnementen van „Opbouw” zich nog steeds in stijgende lijn beweegt. Maar we zouden tijdens de nieuwe jaargang gaarne ook allen bereiken die „Opbouw” nog niet kennen. Daarom deze verspreiding op grote schaal.

Wilt u, gaarne spoedig een lijstje met adressen zenden aan het adres van de secretaris en penningmeester van de Gereformeerde Persvereniging „Opbouw”, van Lynden van Sandenburglaan 16 te Utrecht?

Het Bestuur.

VERANTWOORDING KOREA.

Ontvangen op 15-3-'66 f 25.— voor voeding studenten van W.N.T.H. 576212.

Hart. dank!

G. Visee.

KERKNIEUWS

Beroepen te Edmonton (Can. Ref. Church): S. S. Cnossen te Groningen-Oost, naast wie Dr. C. Trimp te Voorburg op een tweetal stond; te Alblasserdam-Nieuw Lekkerland: J. de Feyter te Berkum; te Heemse (2e pred. plaats): H. D. v. Herksen te Hilversum, naast wie H. J. de Vries te Bedum op een tweetal stond; te Monte Alegre (Brazilië): M. Brandes te Meppel; te Winnipeg (Can. Ref. Church): C. Bijl te Sappemeer; te Veenendaal: H. Pool te Avereest-Dedemsvaart; te Onnen: H. H. v. d. Linden te Kaapstad (Z.-Afrika).

Aangenomen naar Drachten (vak. J. F. Hey): J. H. van der Hoeven te Zwijndrecht.

Tweetal te Hattem: O. J. Douma te Rotterdam-Overschie en H. D. van Herksen te Hilversum.

Bedankt voor Zaamslag: Joh. Strating te Alkmaar en Broek op Langendijk.

Candidaats-examen: geslaagd voor het candidaats-examen de heer J. T. Oldenhuis, Torenstraat 44, Drachten.

Afscheid. Ds. J. Keuning nam op 6 maart afscheid van Haulerwijk met een preek over Zondag 24. Ds. A. I. Krijtenburg nam op 27 februari afscheid van Zaamslag met een preek over Openb. 22 : 18-21.

Bevestiging en intrede Ds. Krijtenburg in Dordrecht. Na in de morgensamenkomst van de gemeente bevestigd te zijn door Ds. A. Kuiper van Axel, mocht Ds. A. I. Krijtenburg zich op zondag 6 maart in de namiddagdienst aan de gemeente te Dordrecht verbinden met een prediking over: 2 Tim. 4 : 1-4.

Thema van de prediking was: De dienaar des Woords onder ede vermaand tot getrouwe ambtsdienst.

1. Het karakter van deze ambtsdienst.
2. De inhoud van deze ambtsdienst.
3. Het motief tot deze ambtsdienst.

Na de dienst werd Ds. Krijtenburg toegesproken door ouderling A. T. Kamsteeg namens de gemeente, door Ds. G. van Atten namens de classis-kerken, door de Heer L. v. Bohem, wet-

houder van de gemeente Dordrecht, namens de plaatselijke overheid en door Ds. Kuiper als bevestigter, collega en vriend.

Dankbaar voor de zegeningen des Heeren mag de gemeente te Dordrecht op deze dag terugzien.

Deputaten Hoge Overheid. Deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid, benoemd door de generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964/65 van de gereformeerde kerken in Nederland wezen in hun vergadering van 3 febr. j.l. als hun voorzitter aan prof. C. Veenhof en als hun secretaris F. de Vries, Wassenaarweg 129, telef. 070-249459, 's-Gravenhage.

Gelukwens aan Bruidspaar. Deputaten voor de correspond. met de Hoge Overheid, benoemd, door de generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964/65, van de gereformeerde kerken in Nederland hebben namens die kerken de eerbiedige gelukwensen aangeboden aan Hare Majesteit Koningin Juliana aan Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard, ter gelegenheid van het huwelijk van Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Beatrix met de Heer Claus von Amberg. Ook het Prinselijk Paar zelf werd door deputaten gelukgewenst.

Deputaten hebben in hun brieven de verzekering gegeven, dat onze kerken, gedachtig aan het Woord des Heren in I Tim. 2 : 1, in de dienst des Woords op de a.s. rustdag de God van hemel en aarde zullen smeken of Hij Zijn genadige zegen wil schenken over dit huwelijk of Hij door deze echtverbintenis de band tussen God en Nederland en Oranje wil bevestigen en zo dit huwelijk van de Troonopvolgster ten zegen wil stellen voor het Nederlandse volk.

Ds. L. L. van der Vliet. Ds. L. L. van der Vliet van Groningen-Noord, die kort tevoren zijn ambt neerlegde, heeft zich gevoegd bij de syn. geref. kerk en is thans in deze kerk beroepbaar verklaard. De directe aanleiding van zijn heengaan was de aanvaarding door genoemde kerkeraad op 20 februari j.l. van een voorstel van ds. P. K. Keizer, dat een veroordeling behelsde van het voorgaan van Ds. Van der Vliet in de gemeente van hen, die Ds. Van der Ziel als herder en leraar blijven erkennen. Ds. Van der Vliet sprak tegenover een verslaggever van „Trouw” uit, dat „men aan de andere kant is gaan strijken met de winst van de vrijmaking: de evangelische ruimte”. Op zaterdag 5 maart heeft Ds. Van der Vliet zijn visie op de huidige kerkelijke situatie toegelicht in een bijeenkomst te Groningen, die naar schatting door 400 personen werd bijgewoond.

Wormer. De kerkeraad van de gemeente van Wormer, die reeds eerder uitsprak de afzetting van Ds. Van der Ziel niet te erkennen, voegde de daad bij het woord en liet Ds. Van der Ziel in de dienst des Woords voorgaan.

Antwoord aan Ds. Zemel. Blijkens het Gereformeerd Kerkblad van Overijssel, Gelderland en Utrecht van 5 maart j.l. is Ds. D. Zemel — overigens niet voor de eerste keer! — vertoornd op „Opbouw”; ditmaal, omdat het de euvele moed had een bericht uit „Trouw” over een besluit van de classis Enschede door te geven. Dat is niet best volgens Ds. Zemel, want „Trouw haat de kerk van Christus in deze landen”. Ds. Zemel vindt het een veeg teken, dat Trouw „ingeschakeld wordt voor z.g. nieuws uit onze kerken” en hij breekt de staf zowel over hen, die Trouw aan informatie helpen als over hen, die uit Trouw gegevens putten. Het bericht in Trouw over het bewuste besluit is er z.i. naast en hij verzoekt „Opbouw” dit te corrigeren.

De uitspraken van Ds. Zemel munten meer uit door emotionaliteit dan door zakelijkheid. Wat op een meerdere kerkelijke vergadering geschiedt, is een publieke zaak en niemand kan het met recht en reden een dagblad met een kerkelijk geïnteresseerd lezers publiek kwalijk nemen, dat het zich inspant zijn lezers van belangrijke besluiten van zulk een vergadering op de hoogte te stellen. Dit is zelfs de taak van een dagblad, dat nieuwsblad wil zijn. Het moge waar zijn, dat Trouw het nieuws uit de vrijgemaakte gereformeerde wereld niet zelden tententius weergeeft, het verzuimt in elk geval niet van alle belangrijke gebeurtenissen melding te maken en is steeds bij de tijd. In deze beide opzichten onderscheidt het zich gunstig van het door Ds. Zemel genoemde Gereformeerd Gezinsblad. Telkens weer blijkt, dat dit orgaan niet alleen belichting maar zelfs ook de leverantie van het nieuws door partijpolitieke overwegingen laat bepalen. Besluiten en gebeurtenissen, die de redactie niet aanstaan, worden meermalen verzwegen of pas dagen later, onder druk van publicaties in andere bladen, gerapporteerd. Een frappant voorbeeld van recente datum: Trouw bracht het bericht over het „wippen” van de heer Laning als kandidaatlijsttrekker van het G.P.V. voor de Groninger gemeenteraad als voorpagina-nieuws in het nummer van zaterdag 5 maart. Aangezien het hier een gebeurtenis uit de naaste omgeving van de zetel van het Gezinsblad betrof, had dit het nieuws stellig eveneens in het nummer van 5

maart kunnen en moeten opnemen; dat was het aan zijn status van dagblad verplicht. Maar neen, pas in het midden van de volgende week gaat het kennelijk tegen heug en meug tot publicatie over. Men vraagt zich af: is dit nog voorlichting? En kan men het, gezien deze methodiek van het Gezinsblad, iemand euvel duiden, dat hij zijn wijsheid haalt uit Trouw of een andere krant? Trouwens, het Gezinsblad zelf gaat ons daarin voor! Want nadat het blad de ambtsneerlegging van Ds. L. L. van der Vliet aanvankelijk met enkele regels had afgedaan, komt het in een volgend nummer daarop nog weer terug met citaten uit... Trouw!

Wat nu het besluit van de classis Enschede betreft: vergelijking van de officiële tekst (door Ds. Zemel geciteerd) en het Trouw-bericht leert, dat de inkleding daarvan inderdaad meer formeel is, dan het dagblad suggereert. Maar het valt niet te ontkennen, dat wat Trouw noemde, zakelijk ten volle in het besluit ligt opgesloten. Hoe men het ook wendt of keert, de classis geeft in haar beslissing haar fiat aan het preken van dienaren des Woords in de gemeente van hen, die het met de afzetting van Ds. Van der Ziel niet eens zijn. En als hun daartoe de vrijheid wordt gelaten, dan geldt dit uiteraard in eerste instantie Ds. Van der Ziel zelf. Intussen: we geven Ds. Zemel graag de volle maat en laten hier daarom alsnog de officiële tekst van het besluit volgen:

„Na uitvoerige bespreking nam de classis met algemene stemmen het volgende besluit:

De classis Enschede, in vergadering bijeen op 10 febr. 1966,

gelezen hebbende een bezwaarschrift van ds. W. G. R. tegen het besluit van zijn kerkeraad t.a.v. het voorgaan door zijn predikant bij de groep van ds. van der Ziel,

overwegende dat het beroep van de kerkeraad op de Heilige Schrift en de kerkenordening niet recht is; spreekt uit dat het bezwaarschrift van ds. W. G. R. gegrond is en geeft hiervan kennis aan de kerkeraad te A. en ds. R. te A.”

BETALING ABONNEMENTSGELDEN OPBOUW

Met 1 april begint de nieuwe jaargang van Opbouw.

Mogen we de lezers die per halfjaar betalen verzoeken hun abonnementsgelden te gireren op postrekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist, met bijvermelding voor Opbouw. Ten overvloede vermelden we nog even de prijs.

Voor een geheel jaar f 12.—

voor een half jaar f 6.—

Studenten betalen f 8.—

voor een geheel jaar

Buitenland f 15.—

Australië per luchtpost f 40.—

Andere landen per luchtpost f 25.—

Mogen we op Uw medewerking rekenen?
Hartelijk dank!

De administratie

Aangeboden

COMPLETE PARAPHRASE

zo goed als nieuw. Vraagprijs f 100.—

Br. onder nr. 15 Adm. „Opbouw”, Slotlaan 220, Zeist.

Op 11 maart, slechts acht dagen na het heengaan van vader nam God tot Zich onze lieve moeder en grootmoeder

ZWAANTJE TOUWEN-VAN STRIK

op de leeftijd van 67 jaar.

Dan ga ik op tot Gods altaren,
tot God mijn God de bron van vreugd.

Ps. 43 : 4 (berijmd).

Zeist,	K. KOOY-TOUWEN
	L. G. KOOY
Amsterdam,	R. TOUWEN
	T. J. TOUWEN-VAN DER HOUWEN
Enschede,	L. J. MEULINK-TOUWEN
	J. MEULINK
Oosterbeek,	L. TOUWEN
	L. T. M. TOUWEN-DIJKSTERHUIS
Breukelen,	N. TOUWEN
	B. K. TOUWEN-VAN DOORNIK
Delft,	B. TOUWEN
	A. TOUWEN-VAN DER KOOY
	en kleinkinderen

Bilthoven, 15 maart 1966.
Overboslaan 46

Geen bezoek.

De teraardebestelling heeft heden op de algemene begraafplaats „Brandenburg” te De Bilt plaats gevonden.

EEN ACTUELE STUDIE!

Prof. C. Veenhof

CHRISTELIJKE DIAKONIE EN ABW

140 pag. - geplasticeerde integralband - f 4,95 - bij 21 exx. f 4,—

In dit geschrift geeft prof. Veenhof een uiteenzetting van de inhoud van de Algemene Bijstandswet, welke zoals bekend is een geheel nieuwe periode inluidt ten aanzien van de „armenzorg” in ons land. De schrijver beperkt zich evenwel niet tot de beschrijving van de „bijstand” zoals deze voortaan krachtens deze wet in financieel opzicht hulpbehoevenden geboden wordt. Hij tekent daarin ook de ideeën welke in deze wet werden geconcretiseerd. Daarbij plaatst hij die wet in het perspectief van de armenzorg zoals deze in de laatste honderd jaar door de overheid en de kerken in praktijk werd gebracht. En ten slotte confronteert hij de „armenzorg” zoals deze in de uitvoering van de ABW gestalte heeft gekregen met de christelijke „diakonie”, de alomvattende „dienst” waartoe de kerk en haar leden krachtens het Evangelie van Jezus Christus geroepen worden. Het was de opzet van prof. Veenhof een boek te schrijven dat voor iedere belangstellende in de verzorging van de hulpbehoevenden - en dus niet alleen voor de „vakmensen” - leesbaar is. En daarin is hij geslaagd!

Verkrijgbaar bij de boekhandel.

UITGAVE: N.V. BUIJTEN & SCHIPPERHEIJN
Valkenburgerstraat 106 — Postgiro 22960 — Amsterdam